

EWA BOLANOWSKA

Szwecja

PROBLEMY DZIECI I MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZWECJI W ZWIĄZKU Z ROZWOJEM NOWEJ TOŻSAMOŚCI

I. CELE I ZASADY SZWEDZKIEJ POLITYKI IMIGRACYJNEJ

Według danych statystycznych w chwili obecnej w Szwecji jest ok. 300 000 (15%) dzieci w wieku 1-17 lat, których przynajmniej jedno z rodziców jest pochodzenia innego niż szwedzkie. Oblicza się, że na przełomie stulecia co drugie nowo narodzone w Szwecji dziecko będzie częściowo pochodzenia cudzoziemskiego.

W obliczu tak przedstawiającej się rzeczywistości już w roku 1975 parlament szwedzki jednogłośnie przyjął ustawę określającą cel i zasady szwedzkiej polityki w stosunku do imigrantów oraz innych mniejszości etnicznych. Polityka ta opiera się na następujących zasadach:

– **W o l n o ś ć** w y b o r u własnej tożsamości. (Hasło to jest wyraźnym przeciwstawieniem się dotychczasowym zasadom przymusowej asymilacji imigrantów);

– **R ó w n o ś ć** w obliczu prawa. (Oznacza to m.in., że imigranci mają prawo do zachowania swojej tożsamości narodowej oraz języka ojczystego);

– **K o e g z y s t e n c j a** i **s o l i d a r n o ś ć** między cudzoziemcami, mniejszościami etnicznymi i Szwedami.

Następną reformą dotyczącą imigrantów oraz mniejszości etnicznych była przeprowadzona w roku 1976 ustawa nakładająca na gminy obowiązek organizacji nauki języka ojczystego dla wyżej wymienionych grup dzieci szkolnych. Główne idee tej ustawy (ciągle jeszcze aktualnej) brzmią następująco:

– Dzieci i młodzież, w których domu używa się innego języka ojczystego niż szwedzki, mają prawo do nauki tego języka;

– Nauka ta wchodzi w normalny zakres przedmiotów w państwowych przedszkolach, szkołach podstawowych i gimnazjalnych. Ramy czasowe obejmują na ogół 2 godziny lekcyjne (2 x 40 minut) tygodniowo. Dodać należy, że jest to jedyny w szkole szwedzkiej przedmiot dowolny. Podjęcie decyzji o posyłaniu swoich dzieci na naukę języka ojczystego jest wyłącznie sprawą poszczególnych rodziców. Obowiązkowe natomiast jest uczestnictwo w lekcjach prowa-

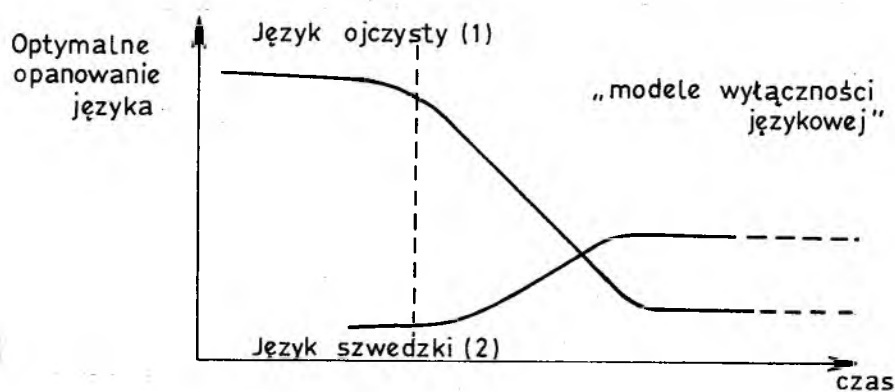
dzonych w języku ojczystym, a mających charakter pomocniczy w tzw. klasach (grupach) przygotowawczych, organizowanych dla dzieci świeżo przybyłych do Szwecji;

– Ocena z języka ojczystego (od kl. 8, 9 szkoły podstawowej) mieści się w średniej ocen ucznia, która jest podstawą do przyjęcia do gimnazjum.

W aktualnie obowiązującym programie nauczania dla szkół podstawowych i średnich przywiązuje się dużą wagę do „umiędzynarodowienia” szkoły szwedzkiej. Podkreśla się, że bogactwo różnorodnych kultur i języków wzbogaci także kulturę szwedzką oraz utoruje i ułatwi drogę w kontaktach międzynarodowych.

II. ROLA JĘZYKA OJCZYSTEGO W ADAPTACJI DO WARUNKÓW W NOWYM KRAJU

Przyczynami, które doprowadziły do odejścia od polityki asymilacyjnej w stosunku do dzieci cudzoziemców, były częste negatywne doświadczenia z lat ubiegłych. Szczególnie w latach sześćdziesiątych wśród rosnącej grupy dzieci i młodzieży obcego pochodzenia widoczne były coraz poważniejsze problemy językowe, socjalne i emocjonalne. Problematykę tę podjęło wielu lingwistów, którzy poczynili następujące spostrzeżenia, jeżeli chodzi o adaptację dziecka do nowego środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem nauki nowego języka:

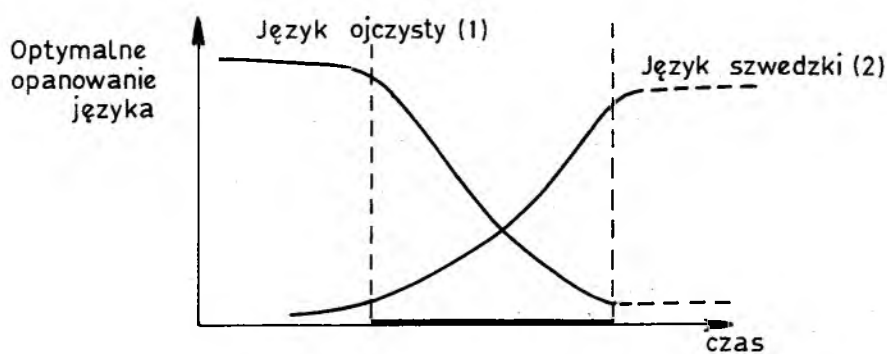
Rezultatem jednostronnej nauki, z naciskiem kładzionym wyłącznie na język nowy – szwedzki, był bardzo powolny wzrost umiejętności w opanowaniu nowego języka, ze stosunkowo szybko zanikającym językiem ojczystym.

Z powyższego modelu wynika następujący wniosek: mimo intensywnego nacisku na opanowanie nowego języka (w tym wypadku szwedzkiego) osiąga

się często niewspółmiernie słaby rezultat. Dodatkową wadą takiego modelu jest słabo rozwijający się lub zanikający język ojczysty.

Ta właśnie rosnąca grupa dzieci w wieku szkolnym borykająca się z ogromnymi problemami językowymi, emocjonalnymi i socjalnymi zwróciła uwagę i zastanowiła szwedzkie władze szkolne.

Oczywiście nie w każdym przypadku model wyłączności językowej pociągał za sobą tylko negatywne rezultaty. W pewnych wypadkach mogło to wyglądać następująco:

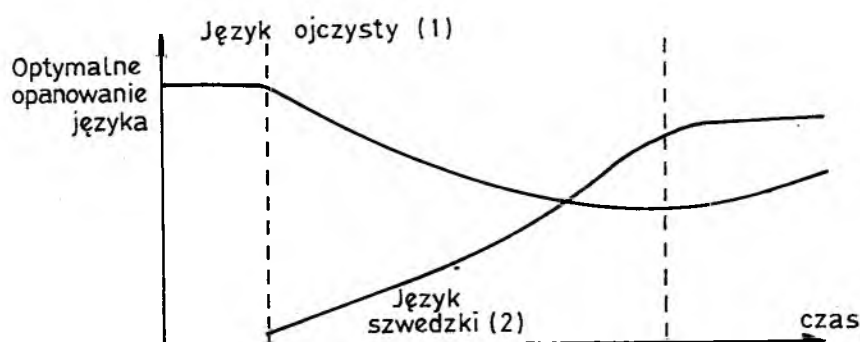

Okres nieprzynależności językowej

Część dzieci i młodzieży poradziła sobie w końcu z opanowaniem nowego języka, przechodząc jednak przez bardzo poważny kryzys. Następowalo to w okresie tzw. nieprzynależności językowo-kulturalnej, tzn. wtedy, gdy język ojczysty zaczyna zanikać, a język nowo nabyty nie posiada jeszcze wszystkich walorów abstrakcyjnych i uczuciowych, które odpowiadają intelektualno-emocjonalnemu rozwojowi danego dziecka. W tym czasie wymagania ze strony szkoły, rówieśników i rodziny oraz własne potrzeby intelektualno-emocjonalne mogą być tak silne i sprzeczne w swojej naturze, że dziecko już na zawsze pozostanie w swym okresie nieprzynależności, nie dając sobie rady ze znalezieniem nowej osobowości i tożsamości. Dzieje się tak dlatego, że niemożliwe jest traktowanie rozwoju językowego niezależnie od innych aspektów rozwoju dziecka. Zahamowanie rozwoju języka ojczystego pociąga za sobą poważne ryzyko zahamowania ogólnego rozwoju intelektualnego, emocjonalnego oraz socjalnego.

Aspekty językowe są blisko związane ze środowiskiem dziecka, obowiązującymi tam normami, zwyczajami i tradycjami. Pytania dotyczące osobowości i tożsamości jednostki: „kim jestem?” nie można oddzielić od pytania: „jaki jest

mój język ojczysty?” Rozwój intelektualny, tak blisko związany z rozwojem języka, postępuje według znanej zasady pedagogicznej, której punktem wyjściowym są rzeczy znane, bliskie i pojęcia konkretne, będące z kolei podstawą tworzenia się pojęć i budowania świata abstrakcyjnego. Dlatego też aktywna pomoc w rozwijaniu języka ojczystego, który z kolei spełnia rolę pośrednika intelektualno-emocjonalnego, może zapobiec lub złagodzić efekty nieprzynależności językowo-kulturalnej.

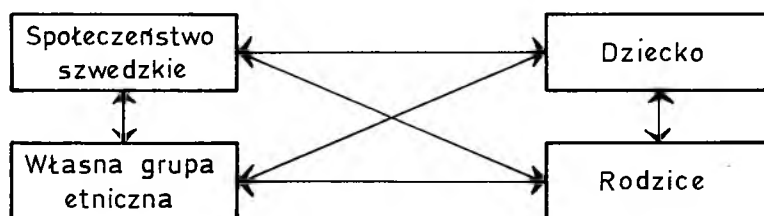
Okres, w którym język ojczysty spełnia rolę pośrednika intelektualno-emocjonalnego

Model dwujęzyczności albo współzależności językowo-kulturalnej jest najlepszą gwarancją wszechstronnego rozwoju dziecka.

III. ROZWÓJ NOWEJ TOŻSAMOŚCI

Rozwój dziecka jest ściśle uzależniony od wpływu, jaki wywierają na nie rodzice, rodzina oraz środowisko. Dziecko cudzoziemców czy też przynależne do którejś z grup etnicznych napotyka na dwa różne środowiska albo – ściśle mówiąc – dwie różne kultury: swojej własnej grupy etnicznej oraz społeczeństwa szwedzkiego.

Poniższy model, opierający się na wzajemnych kontaktach oraz dialogu między czterema elementami, jest optymalnym modelem współzależności kulturowo-językowej, której rezultatem jest wzajemna adaptacja, w odróżnieniu od asymilacji.

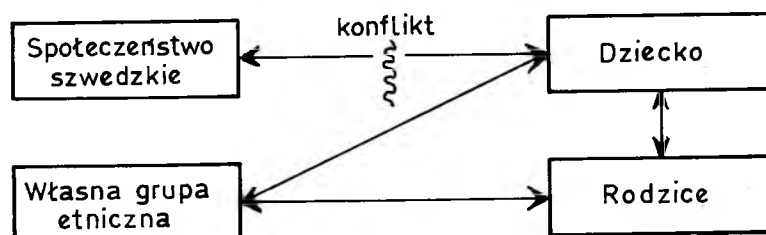
Pomimo silnych wpływów środowiskowych rodzice odgrywają niezaprzeczalnie najistotniejszą rolę w procesie kształtowania osobowości. Wiek i wykształcenie rodziców, wykonywany zawód, znajomość języka szwedzkiego, zaakceptowanie i respekt dla swojej własnej tożsamości narodowej, pozytywne kontakty z własną grupą etniczną, a także ze społeczeństwem szwedzkim mają bardzo istotny wpływ na właściwą adaptację rodziców, co z kolei gwarantuje harmonijny rozwój dziecka.

Emigracja polska w Szwecji jest jedną z liczniejszych grup cudzoziemskich. Jest to grupa bardzo zróżnicowana ze względu na lata pobytu poza Polską, powody opuszczenia kraju, wykształcenie, wykonywany zawód itd. Cechą wspólną Polonii jest silna świadomość odrębności kultury polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem inności modelu rodziny oraz roli rodziców. Rodzinę szwedzką charakteryzują: racjonalizm, dialog jako środek wychowawczy, rola dziecka opiera się na partnerstwie w stosunku do rodziców, rodzina jako instytucja podporządkowuje się innym instytucjom społecznym. Rodzinę polską natomiast charakteryzują: bliskość emocjonalna, autorytet rodziców, często autorytatywny model wychowania, podporządkowanie się dziecka starszym oraz autonomia rodziny w stosunku do innych instytucji społecznych. Te właśnie różnice modeli rodziny polskiej i szwedzkiej i wynikające z tego różnice metod wychowawczych są przyczyną niejednego konfliktu.

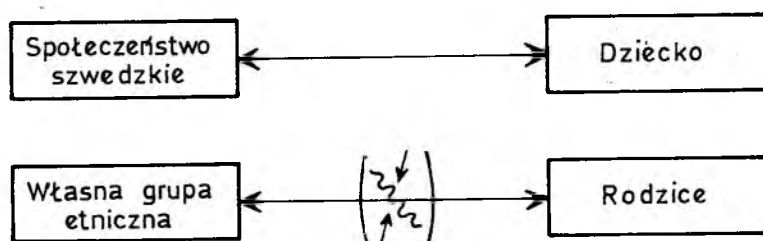
Rodzice polscy czują się często niepewni i zagrożeni w swojej roli. Nie mogąc czy nie chcąc zrozumieć szwedzkich zasad pedagogicznych stosowanych w szkołach i przedszkolach, odnoszą się z wielką nieufnością do tych instytucji. Szwedzki personel wychowawczy ze swojej strony nie zawsze wykazuje wystarczająco dużo zrozumienia i tolerancji, odbierając polski model wychowawczy jako zbyt autorytatywny, a czasami wręcz szkodliwy dla zdrowia psychicznego dziecka. Zdarza się, że szkoła lub przedszkole powiadamia władze socjalne, które mogą zdecydować o odebraniu dziecka rodzicom i znalezieniu rodziny zastępczej.

Chcąc oczywiście uniknąć takiego rozwoju wypadków, rodzice – bywa – starają się odizolować siebie od „niebezpiecznych” wpływów szwedzkich. Intensywne, prawie wyłączne kontakty ze swoją własną grupą etniczną i mini-

malne kontakty ze społeczeństwem szwedzkim kończą się często w tych wypadkach na idealizowaniu wszystkiego, co polskie, oraz bardzo krytycznym, pełnym przesądów stosunku do wszystkiego, co szwedzkie.

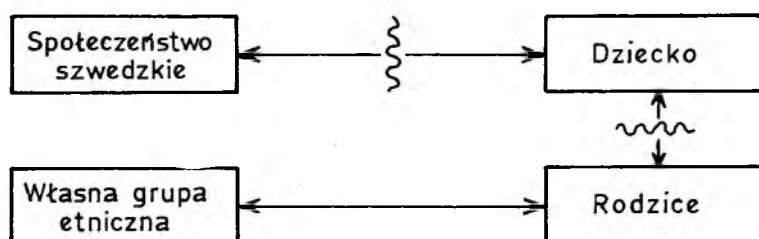
Ten sposób życia, zapewniający dorosłym pewne poczucie własnego bezpieczeństwa i wartości, stawia dziecko w bardzo trudnych i konfliktowych sytuacjach. Codzienne przekraczanie granic między dwoma „światami” nie sprzyja harmonijnemu kształtowaniu się osobowości. Rezultatem może być osobowość rozdwojona między dwoma poczuciami lojalności: polską i szwedzką (jedną na użytek domu i rodziców, a drugą – kolegów szkolnych). Świadomość, że żadna z tych osobowości nie jest akceptowana przez obie strony, zmusza do podwójnej gry, rodzi poczucie winy oraz niskiej wartości. Najczęściej spotykanymi konsekwencjami są konflikty rodzinne między dzieckiem i rodzicami.

Problemy te nabrzmiewają szczególnie w okresie dojrzewania dziecka. W tym właśnie okresie duża część dzieci polskich odcina się od „polskiej” tożsamości, wybierając „szwedzką”. Rezultatem konfliktu dwóch kultur jest często powierzchowna „szwedzkość”, która rzadko kiedy może być stabilną podstawą dorosłej osobowości. Rodzice-cudzoziemcy, w tym duża grupa rodziców polskich, są często bardzo niekonsekwentni w stosunku do swojej własnej tożsamości narodowej, a także swoich dzieci. Dorośli, pochłonięci codziennymi obowiązkami, intensywną pracą lub dorabianiem się, pogonią za statusem materialnym lub społecznym, nie zawsze poświęcają swoim dzieciom tyle czasu, ile by tego sytuacja wymagała. Brak konsekwencji w używaniu języka polskiego w codziennej komunikacji, niepodtrzymywanie czy odchodzenie od tradycji, religii

i praktyk z tym związanych sprawia, że dzieci wychowane w ten sposób odchodzą od wszystkiego, co polskie, wybierając „szwedzkość”. Zaskakująca jest tylko w takich wypadkach reakcja rodziców, którzy niejednokrotnie w końcu czują się zagrożeni i oszukani rezultatem wychowania.

Racjonalizowanie za pomocą argumentu, że „jako Szwedowi będzie mu łatwiej w życiu”, zwiększa tylko poczucie zawodu i osamotnienia obu stron. Zdarza się też czasami, że rodzice polscy od samego początku świadomie wychowują swoje dziecko „na Szweda”. Objawia się to najczęściej w ten sposób, że dziecka nie posyła się na naukę języka polskiego w szkole, w domu mówi się po szwedzku albo językiem tzw. mieszanym i do wszystkiego, co polskie, ma się stosunek krytyczny – negatywny. Wybór tożsamości szwedzkiej nie jest, naturalnie, w takiej sytuacji wyborem pozytywnym, ponieważ nowej tożsamości nie można budować na negatywnym gruncie – zaprzeczaniu samemu sobie. Dziecko wychowane w tych warunkach rośnie z poczuciem wstydu i niższości z powodu pochodzenia swoich rodziców. Rezultatem jest często narastająca z wiekiem izolacja dziecka od rodziców.

Dodatkowym niebezpieczeństwem jest jednocześnie, przy utracie kontaktu z rodzicami i własną grupą etniczną, niemożność adaptacji w społeczeństwie szwedzkim. Fakt braku tożsamości socjalnej może spowodować poważne konsekwencje w postaci różnych zaburzeń psychicznych lub psychosomatycznych albo zaburzeń na płaszczyźnie społecznej, doprowadzając do alkoholizmu, narkomanii, kryminalizacji, kontaktów z tzw. negatywnymi środowiskami, które przynajmniej w jakiś sposób zapewniają poczucie przynależności.

*

Skoncentrowawszy się w powyższych uwagach na problemach i trudnościach związanych z adaptacją do nowych warunków, chciałabym jednak na zakończenie nadmienić, że Polonię w Szwecji uważa się za grupę pełną pozytywnych możliwości. Podkreśla się i docenia samodzielność i wyemancypowanie kobiet,

przeciętnie wysoki poziom wykształcenia grupy, a przede wszystkim świadomość kulturalną i religijną.

THE PROBLEMS OF THE POLISH CHILDREN AND YOUTH IN SWEDEN
IN CONNECTION WITH THE DEVELOPMENT OF NEW IDENTITY

S u m m a r y

In the first part of this paper the author draws our attention to the role of a mother tongue in the adaptation process which enables one to live in a foreign environment. Hampering the development of a mother tongue results in a serious risk of hampering a general, intellectual, emotional, and social development. A mother tongue, namely, is an intellectual-emotional agent in the creation of a child's identity, and as such plays a very important role. It has been proved by research that putting a strong emphasis on the use of a new tongue, exclusively, has given a most unwelcomed result: the Swedish language was mastered very slowly, while at the same time the knowledge of the mother tongue started to disappear pretty quickly.

The development of a foreign child's personality depends on the influence of Polish and Swedish culture. The parents' influence is most essential in this respect. Usually, the source of conflicts is the difference between the Polish and Swedish family. The first is characterized by emotional proximity, parents' authority, and the autonomy of the family in relation to other social institutions. The Swedish family is characterized by rationalism, partnership between a child and his family, and subordination of the family to other social institutions. The Polish parents very often feel uncertain and at a loss in their social role and treat Swedish schools or kindergartens with great distrust.

In the period of adolescence a great part of Polish children cut themselves of their „Polish” identity and choose „Swedish” identity, thus losing with their families and their own ethnic group. Such superficial Swedishness cannot become a basis for an adult personality. The children have to cope with a deeper source of problems when their parents are not consequent enough in using the Polish language in everyday life. They go away from their tradition, religion and its observances. Eventually, they bring up their children in such a way that they simply leave that which is Polish.

Polish emigrants in Sweden constitute one of the greatest foreign groups. It is regarded as a group which has great possibilities and possesses its own vivid cultural and religious consciousness.